

تهیه و طراحی : محمد یولچی خانی

اگر این محتوا مفید بود یا اگر word این محتوا را خواستید با شماره:
« ۰۹۱۰۰۴۸۲۵۲۲ » تماس وبا واریز مبلغ دلخواه ما را یاری کنید.

درسنامه

الفاظ

برای بیان و انتقال افکار خود به دیگران از الفاظ استفاده میکنیم.
از آنجا که خطای در الفاظ و معنای آنها می تواند باعث خطا در اندیشیدن (تعریف و استدلال) شود، به
مبحث الفاظ در منطق توجه خاصی می شود.

«اشتراک لفظ»

در هر زبانی، گاه چند معنای متعدد به کمک یک لفظ واحد بیان می شوند. به این کلمات و الفاظ
«مشترک لفظی» می گویند.

مانند لفظ «شیر» که دارای سه معنا در زبان فارسی است.

شیر:

شیر حیوان   شیر آب   شیر خوردنی

مغالطه اشتراک لفظ

اشتباه گرفتن کلماتی که ظاهری مشترک دارند، باعث بروز «مغالطه اشتراک» لفظ می شود.
این مغالطه یکی از شایعترین انواع خطاهای ذهنی است.

نحوه دلالت لفظ بر معنا در جملات:

« دلالت مطابقی »

« دلالت تظمنی »

« دلالت التزام »

نحوه دلالت لفظ بر معنا در جملات

« دلالت مطابقی »

به دلالت لفظ بر معنا که مطابق با معنای اصلی لفظ است « دلالت مطابقی » می گویند.

مانند: لفظ خانه در مثال زیر که بر کل خانه دلالت دارد.

(خانه ام را فروختم.)

« دلالت تظمنی »

این نوع از دلالت لفظ بر معنا که متضمن (دربردارنده) بخشی از معنای اصلی لفظ است « دلالت تظمنی » می گویند.

مانند لفظ خانه در مثال زیر که بر دیوارها و سقف آن دلالت دارد و شامل سایر بخش های خانه نمی شود.

(خانه ام را رنگ کردم.)

« دلالت التزام »

به این نوع از دلالت لفظ بر معنا که بر لازمه یک شیء دلالت می کند و شامل هیچ بخشی از اجزای تشکیل دهنده آن شی نمی شود. « دلالت التزامی » می گویند.

مانند لفظ خانه در مثال زیر که تنها بر وسایل خانه دلالت دارد و شامل هیچ بخشی از اجزای تشکیل دهنده ساختمان خانه نمی شود.

(خانه ام را دزد برد.)

مغالطه توسل به معنای ظاهر

به کار بردن دلالت مطابقی، به جای تضمینی و التزامی به خطایی منتهی می شود که آن را مغالطه توسل به معنای ظاهر می نامند.

شیوه نگارش کلمات

معانی را می توان به دو صورت کتبی و شفاهی به دیگران منتقل کرد. بنابراین اشتباه در کتابت و نگارش نیز می تواند باعث پدید آمدن خطای ذهنی شود.

مثال:

گنجینه پنهان شده، توسط هوشنگ کشف شد.

گنجینه پنهان شده توسط هوشنگ، کشف شد.

مغالطه نگارشی کلمات

عدم رعایت دقیق علائم سجاوندی و حرکات کلمات، باعث پدید آمدن مغالطه نگارشی کلمات می شود. این خطا می تواند به جز علائم سجاوندی حرکات، ناشی از دیکته کلمات نیز باشد؛ مانند:

فردا سفر تمام می شود.

فردا صفر تمام می شود.

مغالطه ابهام در مرجع ضمیر

استفاده از عبارات دو پهلوی می تواند باعث بروز خطای اندیشه شود. ابهامی که ناشی از مشخص نبودن مرجع ضمیر است، می تواند منشأ خطای اندیشه گردد؛ از این رو آن را مغالطه ابهام در مرجع ضمیر نامیده اند. مانند:

رستم بر اسب نشست، دستی بر سرش کشید و حرکت کرد.

پلنگ به دنبال آهو بود که شکارچی به طرف آن شلیک کرد.

نقطه چین ها:

- ۱- برای بیان و انتقال افکار خود به دیگران از **الفاظ** استفاده میکنیم.
  - ۲- علم **منطق** وابسته به زبانی خاص نیست.
  - ۳- در هر زبانی، گاه چند معنای متعدد به کمک یک لفظ واحد بیان می شوند. به این کلمات «**مشترک لفظی**» می گویند.
  - ۴- اشتباه گرفتن کلماتی که ظاهری مشترک دارند، باعث بروز مغالطه «**اشتراک لفظ**» می شود.
  - ۵- به تعبیر مولوی: «**اشتراک لفظ**» لفظ دائم رهن است.
  - ۶- به کار بردن دلالت مطابقی، به جای تضمینی و التزامی به خطایی منتهی می شود که آن را «**مغالطه توسل به معنای ظاهری**» می نامند.
- عدم رعایت دقیق علائم سجاوندی و حرکات کلمات، باعث پدید آمدن «**مغالطه نگارشی**» می شود.

پرسش های تشریحی:

- ۱- چرا به مبحث الفاظ در منطق توجه خاصی می شود؟

برای بیان و انتقال افکار خود به دیگران از الفاظ استفاده میکنیم. از آنجا که خطای در الفاظ و معنای آنها می تواند باعث خطا در اندیشیدن (تعریف و استدلال) شود، به مبحث الفاظ در منطق توجه خاصی می شود.

۲- مشترک لفظی را با مثال تعریف کنید.

در هر زبانی، گاه چند معنای متعدد به کمک یک لفظ واحد بیان می شوند. مانند لفظ «شیر» می گویند. که دارای سه معنا در زبان فارسی است. به این کلمات «مشترک لفظی» می گویند.

مثال:

۱- من شیر را خوردم (شیر خوردنی)

۲- من شیر را باز کردم (سیر آب)

۳- شیر به من حمله کرد (شیر حیوان)

۳- چه عاملی باعث مغالطه اشتراک لفظی می شود؟

اشتباه گرفتن کلماتی که ظاهری مشترک دارند، باعث بروز مغالطه اشتراک لفظی می شود. این مغالطه یکی از شایعترین انواع خطاهای ذهنی است.

۴- مغالطه «بارارزشی کلمات» را توضیح دهید.

به کاربردن اشتباهی یا عمدی کلماتی که دارای بار ارزشی متفاوتی هستند، می تواند منشأ خطای اندیشه باشد که آن را مغالطه «بارارزشی کلمات» می نامند. مثال:

من در اعتقادات خود ثابت قدم و استوار هستم.

شما نسبت به پیش فرض های خود لجابت و تعصب می ورزید.

او در موضع گیری های خود یک دنده و کله شق است.

۵- نحوه دلالت لفظ بر معنا در جملات را بنویسید.

۱- «دالت مطابقی» ۲- «دالت تضمنی» ۳- «دالت التزام»

۶- «دالت مطابقی» را با ذکر مثال تعریف کنید.

خانه ام را فروختم. لفظ خانه در مثال بر کل خانه دلالت دارد؛ به این نوع دلالت لفظ بر معنا که

مطابق با معنای اصلی لفظ است «دالت مطابقی» می گویند.

۷- «دالت تضمنی» را با ذکر مثال تعریف کنید.

خانه ام را رنگ کردم. لفظ خانه در مثال بر دیوارها و سقف آن دلالت دارد و شامل سایر بخش های خانه نمی شود. به این نوع از دلالت لفظ بر معنا که متضمن (دربدارنده) بخشی از معنای اصلی لفظ است دلالت تضمنی می گویند.

۸- «دالت التزام» را با ذکر مثال تعریف کنید.

خانه ام را دزد برد. لفظ خانه در کاربرد سوم خود تنها بر وسایل خانه دلالت دارد و شامل هیچ بخشی از اجزای تشکیل دهنده ساختمان خانه نمی شود. به این نوع از دلالت لفظ بر معنا که بر می گویند لازمه یک شیء دلالت می کند «دلالت التزامی» می گویند.

۹- مغالطه توسل به معنای ظاهری را با ذکر مثال تعریف کنید.

به کار بردن معانی مطابقی، تضمینی و التزامی کلمات به جای یکدیگر به خطایی منتهی می شود که آن را مغالطه توسل به معنای ظاهری می نامند.

۱۰- مغالطه نگارشی کلمات چیست آن را شرح دهید.

عدم رعایت دقیق علائم سجاوندی و حرکات کلمات، باعث پدید آمدن مغالطه نگارشی کلمات می شود. این خطا می تواند به جز علائم سجاوندی و حرکات، ناشی از دیکته کلمات نیز باشد؛ مانند:

فردا **سفر** تمام می شود.

فردا **صفر** تمام می شود.

۱۲- مغالطه ابهام در عبارات را شرح دهید.

ابهام موجود در جملات بالا که ناشی از مشخص نبودن مرجع ضمیر است، می تواند منشأ خطای اندیشه گردد؛ از این رو آن را «مغالطه ابهام در عبارات» نامیده اند. مثلاً در جمله زیر:

پلنگ به دنبال آهو بود که شکارچی به او شلیک کرد.

در جمله بالا معلوم نیست که مرجع ضمیر او پلنگ هستش یا آهو

۱۳- مغالطات ناشی از الفاظ را بنویسید.

۱- مغالطه اشتراک لفظ

۲- مغالطه توسل به معنای ظاهری کلمات

۳- مغالطه شیوه نگارشی کلمات

۴- مغالطه ابهام در مرجع ضمیر

تمرین

تمرین

۱- زیر الفاظ مشترک خط بکشید و معانی مختلف آنها را بیان کنید:

امشب صدای تیشه از بیستون نیامد شاید به خواب **شیرین** فرهاد رفته باشد.

شیرین = ۱- اسم خاص ۲- خواب خوش

علی کاری است. کاری غذا را خوشمزه می کند؛ پس علی غذا را خوشمزه می کند.

کاری اولی = پر تلاش و فعال کاری دومی = نوعی ادویه

۲- معنای واژه های زیر را مشخص کنید:

شما نمی توانید وارد بخش مراقبت های ویژه بشوید .
نداشتن

چون رانندگی بلد نیستی، نمی توانی ماشین را داخل پارکینگ بیاوری .
مهارت نداشتن

پیر شده ای و دیگر نمی توانی این سنگ را بلند کنی .
نداشتن

تمرین

نوع دلالت لفظ بر معنا را در عبارات زیر تعیین کنید:

تند ورق نزن، کتابم را پاره کردی = دلالت تضمینی

فلانی شیر است = دلالت التزام

کتابم را گم کردم . = دلالت مطابقه

ماشینم خراب شد = دلالت تضمینی

تمرین

با تغییر علائم سجاوندی، معانی مختلف جملات زیر را مشخص کنید:

به نظر علی احمدی دانشجوی خوبی است.

۱- به نظر علی ، احمدی دانشجوی خوبی است.

۲- به نظر ، علی احمدی دانشجوی خوبی است.

یک کنفرانس علمی در مورد حفاری چاه های نفت در شهر بوشهر برگزار می شود.

یک کنفرانس علمی در مورد حفاری چاه های نفت، در شهر بوشهر برگزار می شود.

یک کنفرانس علمی در مورد حفاری چاه های نفت در شهر بوشهر، برگزار می شود .

معنای کلمات زیر را بنویسید:

ارز = پول خارجی عرض = مدت ، فاصله-زمان ارض = زمین-سرزمین

مُلک = فرمانروایی-کشور-پادشاهی مَلک = فرشته ملک = دارایی

دو پهلو بودن عبارتهای زیر را توضیح دهید:

فرمانروای ظالمی یکی از مبارزان را دستگیر کرد و با او شرط کرد در صورتی که به فلان شخصیت در ملاء عام دشنام دهد، او را آزاد خواهد کرد. مبارز در برابر مردم گفت: ای مردم! فرمانروا از من خواسته است که فلان شخصیت را لعنت کنم، پس لعنت خدا بر او باد!

۱- لعنت خدا بر فروانروای ظالم باد. ۲- لعنت خدا بر شخصیت مورد علاقه مردم باد.

سارا کتاب های احمد را به برادرش داد.

۱- سارا کتاب های احمد را به برادر خودش داد.

۲- سارا کتاب های احمد را به برادر احمد داد.

فعالیت تکمیلی

۱- در عبارات زیر امکان پدید آمدن چه برداشت های متفاوتی وجود دارد؟ توضیح دهید.

(الف) خانم پزشکی دیروز به عیادت بیماران آمد.

خانمی که فامیل او « پزشکی » بود...؛

زن يك پزشك...؛

خانمی که پزشکی شغل او بود...؛

همچنین می توان با گذاشتن ویرگول پس از خانم، جمله را به صورت خطاب به يك خانم خواند.

(ب) او گفت که این کتاب من است.

او گفت که این کتاب مال خودش است؛

او گفت که این کتاب مال من گوینده است.

(ج) مردم در پاسخ سخنرانی که می گفت «افزایش بودجه عمرانیه دولت صحیح نیست»: گفتند، صحیح است، صحیح است».

مردم گفته اند که سخن تو صحیح است.

مردم گفته اند که افزایش بودجه عمرانیه دولت صحیح است.

(د) چون ازو گشتی همه چیز از تو گشت.

از او گشتن: (۱) از آن او شدن؛ (۲) از او برگشتن و به او پشت کردن

(ه) سعید همسایه اش را تکریم می کند. او فرد متدینی است.

سعید فرد دینداری است؛

همسایه سعید فرد دینداری است.

و) عفو لازم نیست اعدامش کنید.

عفو لازم نیست، اعدامش کنید؛

عفو، لازم نیست اعدامش کنید.

۲- الف) با مراجعه به کتاب علوم و فنون ادبی (۱) کدام یک از اقسام جناس، می تواند باعث مغالطه اشتراک لفظ شود؟

جناس تام

ب) یک مثال از اشتراک لفظ در ادبیات ذکر کنید که باعث زیبایی کلام شده باشد.

هر مثال مناسبی قابل قبول است. مانند: برادر که در بند خویش است؛ نه برادر نه خویش است.

ج) در کنایه و استعاره در ادبیات از دلالت مطابقه استفاده می شود یا دلالت التزامی؟

دلالت التزامی

۳- نوع دلالت الفاظ زیر را از میان مطابقه، تضمّن و التزام، مشخص کنید:

الف) او حاتم بخشی می کند. = دلالت التزامی

ب) دزد ماشینم را برد. = دلالت مطابقه

ج) کفشم را واکس زدم. = دلالت تضمن

د) خانه خرابم کردی. = دلالت التزامی

۴- نوع مغالطات زیر را تعیین کنید:

الف) چرا تمرینها را حل نمیکنی و نشسته ای کتاب داستان میخوانی؟ چون دبیرمان گفت بروید مطالعه کنید؛ نگفت بروید تمرین حل کنید!

ب) سلمانی با تیغ دور سر فردی را اصلاح میکرد که ناگهان تیغ پوست وی را برید. فرد اعتراض کرد که سرم را بریدی. سلمانی گفت: سر بریده که حرف نمی زند!

۵- نشان دهید چگونه با تغییر حرکات کلمات زیر معنای آنها تغییر می کنند:

کشت، شکر، سم، سحر، نشسته.